

DLA doktori értekezés tézisei

Matuska Flóra

**Pablo Casals hatása a Bach csellószvitek
előadói hagyományára**

Témavezető: Scholz Anna (DLA)

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődés-

történeti tudományok besorolású

doktori iskola

Budapest

2024

I. A kutatás előzményei

Johann Sebastian Bach csellószvitjei (BWV 1007–1012) mára a gordonkarepertoár megkérdőjelezhetetlen alapköveivé váltak, előadástörténetükben pedig Pablo Casals szerepe közismerten korszakalkotó. Bár a köztudatban élő legenda szerint a csellóművész fedezte fel a műveket, a szakirodalom eddig keveset foglalkozott e folyamat mélyebb megértésével. A kutatásom kiindulópontja az a felismerés volt, hogy Casals újításainak valódi súlya csak akkor érthető meg, ha azokat a korábbi, 19. századi előadói szokások mellé állítjuk.

Dolgozatom egyik legfontosabb forrásaként Szabó Zoltán disszertációját tekintem, amely a szvitek kiadástörténetének eddigi legteljesebb feltárása, és amely nélkülözhetetlen alapot szolgáltatott a 19. századi előadói hagyomány megértéséhez. A Casals-kutatás legfontosabb forrásbázisát a művész saját – J. M. Corredor által lejegyzett – visszaemlékezései, egykori tanítványa és későbbi asszisztense Rudolf von Tobel feljegyzései, valamint David Blum átfogó elemzései jelentették. Ezek a munkák felbecsülhetetlen értékűek a csellóművész

technikai és zenei gondolkodásmódjának vizsgálatához. A magyarországi recepció és a hangversenyek adatainak összegyűjtéséhez Molnár Piroska kutatásai és a HUN-REN Zenetudományi Intézet adatbázisa nyújtott pótolhatatlan segítséget, amelyek pontos képet adtak a korabeli koncertéletről és Casals fellépéseinek dokumentációjáról.

II. Források

A disszertációm forrásbázisát a kottakiadások, a hangzó dokumentumok és az írásos emlékek szerves egysége alkotja. Munkám elsődleges forrásai a kéziratmásolatok voltak, különös tekintettel az Anna Magdalena Bach-féle (AMB) másolatra, amelyet Casals a leghitelesebb kiindulási pontnak tekintett. Ez utóbbit vettem össze a csellószvitek 1824 és 1929 között megjelent legfontosabb kottakiadásával (pl. Norblin, Dotzauer, Grützmacher, Klengel, Alexanian), amelyek szintén elsődleges forrásai dolgozatomnak. Ezek mellett szintén kiemelt jelentőséggel bírnak a barcelonai Pau Casals Intézet archívumából származó dokumentumok, amelyek a

művész által felfedezett közreadás azonosítása révén adtak számos fontos kérdésre választ.

A casalsi interpretáció vizsgálatakor a művész 1936 és 1939 között rögzített lemezfelvételeit tekintettem a legfontosabb hivatkozási alapnak, amelyek rögzítik a leírt zenei megoldások (időkezelés, dinamika, artikuláció) hangzó megvalósulását. Az interpretáció elméleti háttérének megértéséhez a csellóművész közvetlen környezetéből származó feljegyzéseket használtam fel (J. M. Corredor, David Blum, Rudolf von Tobel), amelyek Casals szóbeli tanításait és esztétikai nézeteit rögzítik. A magyarországi fogadtatás rekonstruálásához a korabeli sajtótermékek (pl. Pesti Napló, Zenei Szemle) kritikáit és koncertműsorait dolgoztam fel, amelyek hiteles képet adnak arról, hogyan hatott a művész játéka a hazai zenei gondolkodásra.

III. Módszer

Dolgozatom módszertani alapját a történeti forráselemzés és az összehasonlító interpretáció-vizsgálat adja. Kutatásom során a kottakiadások (pl. Dotzauer,

Grützmacher, Alexanian) elemzését közvetlenül összekapcsoltam az előadói gyakorlat tanulmányozásával. Az interpretáció elemzés során Casals 1936–1939-es hangfelvételeit összevettem a Rudolf von Tobel által közreadott kottával, valamint a David Blum és J. M. Corredor által rögzített instrukciókkal. Ez az eljárás tette lehetővé, hogy a hallható zenei jelenségeket (dinamika, agogika, hangszín, artikuláció) konkrét technikai megoldásokra (ujjrend, vonókezelés) tudjam visszavezetni. A 19. századi előadói hagyomány rekonstruálásához ugyanezt az összehasonlító módszert alkalmaztam, a korabeli kiadások (Grützmacher, Becker) instrukcióit ütköztetve a casalsi megoldásokkal, így téve láthatóvá az interpretációs különbségeket.

IV. Eredmény

Disszertációm témaválasztását elsősorban Johann Sebastian Bach zenéje iránti mély tisztelet és szeretet inspirálta, valamint az a szakmai csodálat, amellyel Pablo Casals művészi és emberi habitusa felé fordulok. Csellistaként Casals számomra nem csupán egy

történelmi figura, hanem a hangszeres gondolkodásmód egyik legkiemelkedő alakja; az egész jelensége és zenei alázata mintaértékű. Kutatásom hajtóereje az a kíváncsiság volt, hogy megértsem: mitől vált ő azzá a személlyé, akinek a nevéhez a szvitek felfedezésének legendája fűződik, és miben ragadható meg valójában az ő újtói szerepe a korábbi hagyományhoz képest.

Vizsgálataim során árnyaltabb képet kaptam a művek 19. századi megítéléséről. Eredményeim azt mutatják, hogy a Casals előtti korszakban a szviteket – bár nem merültek feledésbe – funkciójukat tekintve inkább kiváló pedagógiai anyagként, a technikai fejlesztést szolgáló stílusgyakorlatként kezelték, és kevésbé tekintették őket a hangversenyélet repertoárdarabjainak. Casals érdeme, hogy ezt a szemléletet meghaladva a legmagasabb rendű zenei alkotások sorába emelte Bach kompozícióit. A Pau Casals Intézet archívumában végzett kutatásaim alapján tisztáztam, hogy bár Casals a romantikus Grützmacher-féle kiadást (*Konzert Fassung*) találta meg, és ezt élete végéig őrizte, interpretációjának valódi origóját és zenei iránytűjét mégis az Anna Magdalena Bach-féle kéziratmásolat jelentette. Ez is alátámasztja, hogy a

művész a források mélyebb rétegeit kutatva törekedett a hitelességre.

A disszertáció legfőbb eredménye Casals zenei látásmódjának feltárása. Bizonyítottam, hogy újításának lényege nem pusztán a technikai megoldásokban rejlett – bár ezek is a többszólamúság megteremtését szolgálták –, hanem a művek strukturális és dramaturgiai egységének felismerésében. Casals volt az, aki a szvitekre nem különálló tételek sorozataként, hanem szerves egészként tekintett. Interpretációjának kulcsa a szövevényes bachi többszólamúság mély megértése és az artikuláció tudatos használata volt. Számára az időkezelés, artikuláció nem technikai kérdés, hanem a zenei folyamat egyik legfontosabb kifejezőeszközei voltak, amelytől a darab beszédszerűvé, retorikussá vált. Kutatásom rávilágított arra a művészi attitűdre, amely Casalst egész életében jellemezte: a szüntelen keresés a „jobbnál jobb” megoldások után, és az a törekvés, hogy minél hívebben közvetíthesse Bach zenéjének gazdagságát.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységek

Disszertáció írásom közben több koncertet adtam, ahol Bach szvitjei közül játszottam. Zárókoncertemen elő fogom adni a d-moll (BWV 1008) csellósztvet.